

OSMANLI MODERNLEŞME SÜRECİNDE
MÜFETTİŞ RAPORLARINA GÖRE ÖĞRETMENLERİN
NİTELİKLERİ *

*Yasemin TÜMER ERDEM***

ÖZET

Nitelikli öğretmen, kaliteli bir eğitim için vazgeçilmezdir. Türk eğitim tarihinde modernleşme ile birlikte eğitim öğretim usûllerinde önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu usûllerin okullarda uygulanması ve yaygınlaştırılması, bu usûllere vâkıf öğretmenlerin varlığı ile mümkündür. Dolayısıyla öğretmen yetiştirme konusunda önemli adımlar atıldığı gibi, öğretmen tayinlerinde de belli esaslar göz önünde tutulmuştur. Çeşitli tarihlerde yayımlanan talimat ve nizamnamelerde öğretmenlerin taşınması gerek nitelikleri belirtilmiştir. Maarif Nezareti'nin Tanzimat'tan itibaren teftiş kurumunu işletmeye başlaması ile birlikte eğitimin genel durumu kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Maarif müfettişleri eğitimin genel durumunu rapor ederken öğretmenlerle ilgili de görüşlerine yer vermişlerdir. Raporlardaki bu görüşler Osmanlı eğitim sistemi içinde öğretmenlerin niteliğini ortaya koyacak niteliktedir.

Anahtar Kelimeler

Öğretmen, müfettiş, rapor, eğitim, Maarif Nezareti, Darülmüallimîn, Darülmüallimât, Osmanlı Devleti.

Giriş

Temel görevi öğrenmeyi sağlamak olan öğretmenlerin bu görevi yerine getirebilecek mesleki niteliklere sahip olması gerekmektedir. Öğretmenin

* Makalenin geliş tarihi: 28.09.2021 / Kabul tarihi: 12.11.2021

Bu makale, 7. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu (17-19 Eylül 2021/Tokat)'nda sunulan "Müfettiş Raporlarına Göre Öğretmenlerin Nitelikleri" başlıklı bildirinin yeniden gözden geçirilerek genişletilmiş hâlidir.

** Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, ytterdam@marmara.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0002-4326-3383>).

mesleki niteliği, alan bilgisinin yanı sıra öğretmenlik meslek bilgi ve becerilerine sahip olmasına da bağlıdır. Kişilik özellikleri ne kadar olumlu olursa olsun bu beceriye sahip olmayanların öğretmen olması pek mümkün değildir¹.

Osmanlı Devleti'nde, sıbyan mekteplerinin üzerinde eğitim verecek olan rüştiyelerin açılmasıyla birlikte ortaya çıkan öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere ilk defa 1848 yılında Darümuallimîn kurulmuştu. Takvim-i Vekayi'de okulun açılışı ile ilgili haber verilirken kuruluş gayesi de zikredilmişti. Buna göre Darümuallimîn, öğrenimi kolaylaştıracak yeni öğretim usûllerinin öğretiliceği bir öğretmen okuluydu². Fakat öğrenci sayısı az olan bu okulun öğretmen ihtiyacına cevap vermesi mümkün değildi. Nitekim Darümuallimîn mezunu olan öğretmenler sayıca yetersiz kaldığından meslek dışından atamalar yapılmaya devam etmiştir³. Ancak bu yolda atılan ilk tohum olması bakımından önemlidir. İslah edilmeye çalışılan sıbyan mekteplerine yeni usûllere göre yetişmiş öğretmenler yetiştirmek gayesi de 1868'de Darümuallimîn-i Sıbyan'ın açılmasıyla gerçekleşmişti⁴. 1870 yılında ise kız okullarının öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere Darümuallimât açılmıştı⁵. Söz konusu gelişmelere rağmen, merkezde açılan bu okulların yeterli olamayacağı aşikârdır. Bu nedenle 1874 yılından itibaren taşrada da öğretmen okulları açılmaya çalışılmıştır⁶. II. Abdülhamid döneminde her ne kadar bu okulların sayılarının arttırılmasına gayret edilmişse de nitelik bakımından idadilerden aşağı seviyede olduklarını söylemek mümkündür.

II. Meşrutiyet döneminde ise öğretmen yetiştirme politikalarına daha çok önem verilmiş, 1913 yılında çıkarılan Tedrisat-ı İbtidâiye Kanûn-ı Muvakkati ile ibtidâilere öğretmen olabilmek için bir Darümuallimîn-i ibtidâiden mezun olma şartı getirilmişti. Ayrıca taşradaki ibtidâilere öğretmen

¹ Mustafa Çelikten, Mustafa Şanal, Yeliz Yeni, "Öğretmenlik Mesleği ve Özellikleri", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 19, Yıl: 2005/2, 217.

² Yahya Akyüz, "Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmenin 160. Yılında Darümuallimîn'in İlk Yıllarına Toplu ve Yeni Bir Bakış", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S.20, Yıl: 2006, 28.

³ Yahya Akyüz, *a.g.m.*, 43.

⁴ Cemil Öztürk, *Türkiye'de Dünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, İstanbul 1998, 9.

⁵ Yasemin Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Ankara 2013, 284.

⁶ Cemil Öztürk, *a.g.e.*, 10.

yetiştirmek üzere vilayetlerde Darülmualimîn-i ibtidâîlerin ve kız ibtidâîleri için de Darülmualimât-ı ibtidâîlerin açılması öngürülmüştür⁷.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar çıkarılan çeşitli talimatname ve nizamnamelerde de öğretmenlerle ilgili hususlara yer verilmiş, taşımaları gereken niteliklerin altları çizilmişti. İşte makalemiz, bu hükümler doğrultusunda, sayılarının yetersizliğine rağmen, nitelikli öğretmenler yetiştirilebilmiş midir? sorusuna cevap aramaktadır. Bunun için de dönemin müfettiş raporları incelenecek, bu raporlar doğrultusunda öğretmenlerle ilgili mevcut sorunlar dile getirilecektir.

A. Tanzimat'tan Meşrutiyet'e Resmi Düzenlemelerde Öğretmenlere Ait Hükümler

Eğitimi sistemli bir hâle getirmek için çok kapsamlı bir şekilde hazırlanan *Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi*'nin 1869'da yayınlanmasına kadar, sıbyan mekteplerinin öğretmenleri genellikle, az çok medrese eğitimi almış kimselerden oluşurdu. Bunun yanı sıra okulun çevresinde bulunan cami ve mescidin müezzin veya imamı hatta okuma-yazma bilen kimselerin de öğretmenlik yaptığı görülürdü⁸. *Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi* öğretmenlerin niteliği konusunda önemli bir düzenleme getirmiştir. Bu nizamnâmeye göre, erkek sıbyan mektebi için gerekli öğretmenlerin Osmanlı tebaasından ve Darülmualimîn-i Sıbyan şehadetnamesine sahip olması veya imtihanla bu diplomayı almaya hak kazanması şarttı⁹. Nizamnamenin 63.maddesi, Darülmualimîn mezunlarına öğretmenlik yapma konusunda öncelik tanıyarak ilk defa öğretmenliğin 'meslek' hâline gelmesini sağlamıştır.

Öğretmenlerin görevleri ve sorumlulukları, çeşitli öğretim kademeleri için çıkarılan düzenlemelerde de yer almıştır. Nitekim 1892 yılında ilkokullar için çıkarılan bir talimat (*Dersaadet Mekâtib-i İbtidâiyesi için Ta'limât-ı Mahsusa*), okullar ve öğretmenler hakkında yeni ve önemli düzenlemeler getirmişti¹⁰.

⁷ Cemil Öztürk, *a.g.e.*, 12; Y. T. Erdem, *a.g.e.*, 292.

⁸ Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Ankara 1996, 1.

⁹ Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara 1991, 63.

¹⁰ *Dersaadet Mekâtib-i İbtidâiyesi için Ta'limât-ı Mahsusa*dır, Dersaadet 1309; Talimat için ayrıca bk. Mahmud Cevad, *Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı*, Matbaa-i Âmire 1338, 314-323.

Bu talimatla öğretmenlerin Darülmualimîn-i ibtidâiyeden mezun olmaları şartı bir kez daha vurgulanmıştı (madde: 4). Ayrıca okula devam mecburiyeti olan öğretmenlerin, mazereti sebebiyle devamsızlığı beş günü geçerse bu durum merkez muallimleri veya mekâtib-i ibtidâiye müfettişleri tarafından Maarif Nezaretî'ne bildirilecekti (madde: 9). Maarif Nezaretî'nin izni olmadan da hava değişimi, aile ziyareti gibi sebeplerden dolayı memleketlerine veya görevini yapamayacağı uzaklıktaki bir yere gitmesi yasaktı (madde: 10). Bu talimatla öğretmenlerin öğrencilere karşı davranışları da düzenlenmeye çalışılmıştır. Öğrencilere eşit davranmakla yükümlü öğretmenler, hiçbir şekilde ayrımcılık yapmayacak, öğrencilerle olan ilişkilerinde kendilerinin şeref ve haysiyetlerine zarar gelmemesine dikkat edecek, ahlak ve edep dışı davranışlardan ve özellikle öğrenciler önünde uzanmak, uyumak ve tütün içmek gibi yakışıksız davranışlardan sakınacaklardı. Sebep ne olursa olsun öğrenciye kaba ve incitici sözler söylemek ve onları bağırarak korkutmak, dövmek ve şiddet göstermek, okulda, sadece korkutmak için de olsa falaka, değnek vb. ceza aletleri bulundurmamak kesinlikle yasaktı (madde: 15-17).

Öğretmenlerin programlara uyma ve görevlerine devamları konusundaki hassasiyete 1911 yılında yayınlanan *Mekâtib-i İdadiyeye Mahsus Talimatnâme'*de de rastlamaktayız. Buna göre, öğretmenler Nezaret tarafından gönderilen programa uymak zorundaydı (madde: 40). Mazereti olmadan derse gelmeyen öğretmenlerden maaşından günlük olarak kesinti yapılacaktı. Ayda üç gün derse gelmeyen öğretmenin maaşının yarısı, bunu tekrarlaması halinde tamamı kesilecekti (madde: 41).

1912 yılında yayınlanan *Muallimînin Usûl-i İntihab ve Ta'yin ve Hidemât-ı Maarifde Sûret-i İstihdam ve Terakkîleri Hakkındaki Lâyiha-i Kanûniyenin Esbâb-ı Mûcibe Mazbatası'*nda öğretmenlerin ihtisasa göre istihdam olunması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Burada, öğretmen tayinlerinde bu zamana kadar yapılan uygulamaların eğitim açısından yanlış olduğu ve ihtisasa göre öğretmen tayinlerinin yapılması gerekliliği şöyle vurgulanmıştı¹¹:

“Bizde derecât-ı mekâtibe ta'yin olunacak muallimlerin usûl-i intihab ve terakkîleri şimdiye kadar bir ka'ide-i sâlime ve muttaride tahtında cereyân edememiş ve bu bâbda her mektebe muallim olacak

¹¹ *Muallimînin Usûl-i İntihab ve Ta'yin ve Hidemât-ı Maarifde Sûret-i İstihdam ve Terakkîleri Hakkındaki Lâyiha-i Kanûniyenin Esbâb-ı Mûcibe Mazbatası*, İstanbul 1328, 1.

zâtın o mektep muallimliğine nizâmen veya teâmülen menşe' ad olunan bir müessesenin şehâdetnâmesini hâ'iz olması yâhud bi'l-ımtihan o derecede isbât-ı ehliyet etmesi usûl ittihaz eylemiş ise de tedrisat-ı ta'limiyeyi ihtivâ eden Darümuallimînlerin teşkilât-ı ilmiye ve maddiyelerindeki nekais-i külliye bu usûlün hüsn-i tatbîkini te'min edemiş ve bâhusûs derecât-ı tedrisiye hidemât-ı ta'limiyesinin yekdiğerine mûsıl bir silsile-i merâtip addiyle meselâ tedrisât-ı ibtidâiye muallimlerinin tedrisât-ı tâliye mekâtibine ve tedrisât-ı tâliye mezunlarının ba'zen Darümuallimîn muallimliklerine irtikaları meslek ta'limi esâsından sarsmışdır.

Vatanımızın ilm ve irfanına büyük zararlar ika' ve tedrisatın her derecesi için sâhib-i ihtisas muallimlerin yetişmesine bir mâni'a-i kavviye teşkil etmiş olan bu usûl-i sakîmi ber taraf etmek ve memâlik-i mütemeddine-i sâ'irede cârî olan usûle ve memleketimizin ihtiyacâtına göre muallimleri hidemât-ı tedrisiyelerini îfâ edecekleri mekâtib ve mü'essesâta nazaran tasnif ve her muallimin sınıfı dâhilinde terakkîsini te'min eylemek maksadıyla yirmi bir maddeden ibâret işbu lâyiha-i kanûniye tanzim ve kuvve-i teşriyenin nazar-ı tedkîk ve tenkîdine takdîm kılndı".

1913 tarihli *Tedrisat-ı İbtidâiye Kanûn-ı Muvakkati*¹² ilköğretim konusunda önemli değişiklikler öngörürken öğretmenlerle ilgili de yeni düzenlemeler getirmektedir. Buna göre, öğretmen olmak için Darümuallimîn-i İbtidâiye'den ve Darümuallimât'tan mezun olma şartı bir kez daha tekrarlanmakla birlikte ilk defa öğretmen muavini tanımına yer verilmişti. Öğretmen muavini, öğretmen yetiştiren kurumların ihtiyacı karşılamadığı durumlarda ehliyetnâme sınavıyla geçici süreyle istihdam edilen öğretmenlerdi. Ehliyetnâme sahipleri 3 yılın sonunda Darümuallimîn veya Darümuallimât derslerinden sınava girerek diploma almak zorundaydı. Sınava girip diploma alamayanların ehliyetnâmeleri geri alınacaktı (madde: 41-44).

Müdür, öğretmen ve öğretmen muavini olabilmek için iyi ahlâklı olmak gerekmektedir. Nitekim bu görevlerde bulunan kişilerin, tefecilik yapmak, kumar oynamak, sarhoş olmak, halkın dinî hislerini rencide etmek gibi, eğitim ve öğretim makamının şeref ve haysiyetine leke düşürecek davranışlarda

¹² *Tedrisât-ı İbtidâiye Kanûn-ı Muvakkati*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1329.

bulunması, işini aksatacak şekilde ticaretle uğraşması veya bir başka memuriyette bulunması yasaktı (madde: 49).

1915 tarihli *Mekâtib-i İbtidâîye-i Umûmiye Talimatnâmesi*¹³, ilkökul öğretmenlerinin önemini ve görevlerini de açıkça belirtmişti. Öncelikle öğretmenler kendilerinin sorumluluğuna verilen dersleri büyük bir dikkat ve özenle vermeye, müfredat programındaki eksiklikleri tamamlamaya mecburdu. Öğretmen, dersin seyrini önceden hazırlamalı, elinde mutlaka ders notları bulunmalıydı. Öğrencinin öğrenmesini sağlayacak yöntemleri belirleyeceği gibi, öğrendiklerini pekiştirmek üzere verilecek ev ödevlerini de önceden tayin etmeli, ders hakkında yaptığı planı, öğrencilere anlattıklarını, verdiği ödevleri defterlerine kaydetmeli, bu ödevlerin yerine getirilip getirilmediğini dikkatle kontrol etmeliydi (madde: 88, 94). Ayrıca öğretmenlerin davranışları ve kılık kıyafetleriyle ilgili hükümler de içermekteydi. Buna göre, öğretmenlerin öğrencilerin yanında sigara içmeleri, okula arkadaşlarını çağırıp sohbet etmeleri yasak olduğu gibi, kılık kıyafetleri de bir öğretmene yakışacak, öğrencilerde saygı uyandıracak biçimde olmalıydı (madde: 97).

Talimatnameye göre, öğretmenlerin okula devamları büyük bir titizlikle takip edilmesi gereken bir konuydu. Bir öğretmen hastalığı sebebiyle okula gelemeyecek olursa, derslerin aksamaması ve yerine bir vekil öğretmen tayin edilmesi için mutlaka başmuallime durumu bildirmesi gerekiyordu. Eğer hastalığı iki günden fazla sürerse üçüncü gün raporunu başmuallime ulaştırmak zorundaydı. Öğretmen başka sebeplerle okula gelemeyecek olursa bunun için önceden izin alması gerekirdi. Başmuallim bu durumlarda sadece bir gün izin verebileceğinden altı güne kadar izin için maarif encümenlerine, daha fazlası için ise maarif müdüriyetlerine başvurulacaktı. İzni bittiği halde mazereti olmaksızın derse gelmeyen öğretmenler hakkında şiddetli ceza öngörülüyordu (madde: 98-100). Öğretmenlerin tatil günlerinde bile bulunduğu şehirden ayrılmaları için izin almaları gerekiyordu (madde: 101).

II. Meşrutiyet'e kadar "Osmanlılık" bilincinin geliştirilmesine hizmet eden öğretmen okullarının ders programları, 1916 yılında yayınlanan *Darülmua'llimîn ve Darülmua'llimât-ı İbtidâîye Talimatnâmesi*¹⁴ ile "Türkçülük" bilincinin geliştirilmesine hizmet edecek şekilde düzenlenmişti. Kuşkusuz bu gelişme, İttihat Terakki yönetiminin 1913 yılından itibaren uygulamaya

¹³ *Mekâtib-i İbtidâîye-i Umûmiye Talimatnâmesi*, İstanbul 1331.

¹⁴ *Darülmua'llimîn ve Darülmua'llimât-ı İbtidâîye Talimatnâmesi*, İstanbul 1332.

başladığı Türkçülük siyasetinin, Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği özel şartlarla birlikte daha da önem kazandığını göstermektedir. İlgili talimatnameye göre öğretmenler öğretimin yanı sıra eğitimden de sorumluydu (madde: 33). Diyanet, ahlâk, vazifeperverlik konusunda örnek olacak öğretmenlerin, terbiye-i bedeniye, ahlâkiye ve milliyeye ait bütün hususlarda kendi aralarında birlik içinde olması gerekmektedir. Eğitim yoluyla Türklere ve Türklüğe faydalı olmak ve Türklerin üstün vasıflarını öğretmek yine görevleri arasındaydı. Özellikle, tarih eğitiminin millî bir fikir ve vatanperverlik duyguları dâhilinde yapılması ve millî hislerin gelişmesine yardım etmesi, aynı şekilde mûsikî derslerinde de millî ve vatanperver şarkılar hakkında bilgi verilmesi isteniyordu (madde 6-8).

*Mekâtib-i Sultaniye Talimatnâmesi*¹⁵'ne göre, öğretmenlerin siyasetle uğraşmaları, siyasî cemiyetlere üye olmaları ve okul içinde hükümetin siyasetini eleştirmeleri kesinlikle yasaktı (madde: 113). Zaten öğretmenlere, göreve ilk atanacakları zaman, siyasetle meşgul olmayacaklarına dair bir senet imzalatılıyordu¹⁶. Zaman zaman bu yasağa rağmen öğretmenlerin siyasetle meşgul oldukları ve aralarında bu sebeple çekişmeler yaşandığı görülmüyordu. Bunun üzerine Maarif Nezareti tarafından bazı uyarılar yapılıyor ve öğretmenliğin ulvî hislerle yapılması gerektiği, aralarında bir çekişme, münakaşa yaşanacaksa bile bunun meslek ve mefkûre adına olması, kendileri için meşrû olan asıl siyasetin bu olduğu vurgulanıyordu¹⁷.

B. Okulların Teftişi ile İlgili Düzenlemeler

Eğitimde teftiş hizmetinin ne zaman başladığı kesin olarak bilinmemektedir. Her ne kadar 1869 tarihli *Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesi* teftişle ilgili ilk defa resmî bir düzenleme getirmişse de nizamnâmenin hayata geçirilmesinde meydana gelen aksaklıklar teftiş hizmetlerinin yetersiz kalmasına neden olmuştu¹⁸. 1875 yılında Dersaadet ve Bilâd-ı Selâse (Üsküdar, Galata ve

¹⁵ *Mekâtib-i Sultaniye Talimatnâmesi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1329.

¹⁶ Halil Aytekin, *İttihat ve Terakki Dönemi Eğitim Yönetimi*, Ankara 1991, 126.

¹⁷ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *Maarif Nezareti Tedrisât-ı Âliye Kalemi (MF. ALY)*, nr. 135/79, 8 N 1337.

¹⁸ Yasemin Tümer Erdem, "Osmanlı Eğitim Sisteminde Teftiş", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S.26, Yıl: 2009 (Güz), Ankara 2011, 84.

Eyüp)'de bulunan sıbyan mekteplerinin ıslahı için "Tedris Meclisleri"nin ve şubelerinin açılmasını öngören ve bunların görevlerini düzenleyen talimat, bu okulların teftişine yönelik maddeler de içermekteydi¹⁹. Buna göre, teftiş sırasında; öğretmen, müstahdem ve öğrencilerin düzenli olarak okula devam edip etmediği, okuldaki devam defterinin muntazam tutulup tutulmadığı, öğrencilerin iyi eğitilip eğitilmediği soruşturulacaktı. Mekteplere yabancı kişilerin girmemesine, öğrencilerin ders saatlerinde dışarı çıkmamalarına, mektep dışında edepsizlik yapmamalarına dikkat edilip edilmediği de kontrol edilecekti. Ayrıca öğretmenlerin yeterli olup olmadığına ve usûlüne uygun eğitim verilip verilmediğine bakılacaktı. Müfettiş, bütün bu gözlem ve tespitlerini bir rapor hâlinde Meclis-i Maarife sunacaktı²⁰.

1881 yılında Rumeli Vilayetleri ile ilgili düzenlemeyi öngören kanunda okulların teftişine de yer verilmişti. Bu teftişlerde genel durum, öğrenci, öğretmen, bina gibi hususlar incelenecekti. Özellikle öğretmenler hakkında yapılan teftişlerde okulun uyguladığı eğitim usûlleri, öğrencilerin başarı durumları, öğretmenlerin yeterli, ahlâklı ve görevini yerine getirme konusunda gayretli olup olmadığı rapor edilirdi²¹.

II. Meşrutiyet dönemi, eğitimde denetim alanında önemli merhalelerin kat edildiği bir süreç olmuştur. Nitekim eğitimin ıslahında teftişin öneminin kavranması sonucu 1909 yılından itibaren ilk düzenlemeler yapılmaya başlandı. Bu dönemde okulların düzenli bir şekilde denetlenerek belli bir seviyeye çıkarılmasına, her bölgenin yine teftiş mekanizması sayesinde taranarak maarifin yaygınlaştırılmasına, mevcut eğitim kurumlarının ilgili kanun ve

¹⁹ "Dersaadet ve Bilâd-ı Selâsede Bulunan Mekâtib-i Sıbyâniyenin İdaresi İçün Ahâlîce İntihab Olunacak Âzâdan Mürekkeb Olmak Üzere Teşkil Olunacak Mecâlis-i Tedrisiye ve Şübelerinin Sûr-ı Teşkiliyle Vazifeleri Hakkında Ta'limâttur", *Düstur*, C. III, s. 432-438.

²⁰ Yasemin Tümer Erdem, *a.g.m.*, 60.

²¹ "Rumeli-i Şarkî Vilâyeti'nin Mebâdi-i Tedrisi Hakkında Kanûn", 20 Rebiülâhîr 1298/25 Mart 1297, *Düstur Zeyli*, 1-4, s. 71-95. Rumelide okullarda yapılan teftiş için bk. Arzu M. Nurdoğan, "II. Abdülhamid Döneminde Rumeli'de Maarifin Teftişi", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S.26, Yıl: 2009 (Güz), Ankara 2011, 193-220.

yönetmeliklere uygun bir şekilde hareket edip etmediğinin kontrolüne, öğretmenlerin müfettişler aracılığıyla bilgilendirilmesi ve aydınlatılmasına çalışılmıştır²².

Teftiş mekanizmasında yer alan memurların görevlerine yönelik çıkarılan nizamnâme veya talimatnâmeler²³ sayesinde de tüm imparatorlukta ortak bir denetim sistemi oluşturulmak istenmiştir. Bu düzenlemelerin hepsinde hangi hususların incelenip rapor edileceği belirtilmişti. Teftişlerde okulda programa tamamıyla uyulup uyulmadığı, eğitimin yeni usûllere uygun verilip verilmediği, müdür, öğretmen ve memurların öğrencileri hakkında terbiye edip etmediği, öğretmenlerin yeterli olup olmadığı, eğitim öğretim için çalışıp çalışmadığı, okulun başarı seviyeleri, bina, ders araç ve gereç durumu, sağlık koşulları ve varsa usûlsüzlükler Maarif Nezareti'ne rapor edilecekti.

C. Müfettiş Raporlarında Öğretmenlerle İlgili Tespitler

Müfettiş raporlarında, öğretmenlerin tahsil dereceleri ve eğitim usûlleri- nin yanı sıra talebeyle karşı davranışlarına, özverilerine ve iş disiplinlerine dair tespitler de mevcuttu. Burada, öğretmenler için yapılan yeterlilik tanımlaması aslında çok geniştir. Nitekim bu ifadenin, öğretmenin tahsil derecesinin uygun olup olmadığını, uygun olsa bile yeterli öğretme kabiliyetine sahip olup olmadığını vurgulamak için kullanıldığını birçok raporda görebiliyoruz. Ayrıca öğretmenin sınıfa hâkimiyeti, onlar üzerinde kurduğu otorite de bu tanımın içerisinde yer almaktaydı²⁴. Aslında buradan, öğretmenlerin pedago-

²² Yasemin Tümer Erdem, *a.g.m.*, 84.

²³ Bunlar 1910 yılında çıkarılan, *Maarif Müdürleri ile Vilayet Maarif Müfettişlerinin Vezâifine Müteallik Talimat*, İstanbul 1326 ve *Mekâtib-i İbtidâiye Müfettişlerinin Vezâifine Müteallik Talimat*, İstanbul 1326; 1914 yılında çıkarılan *Maarif Müdürlüklerinin Vezâifine Dair Talimatnâme*, *Vilayet Maarif Müfettişlerinin Vezâifine Müteallik Talimatnâme*; *Tedrisât-ı İbtidâiye Müfettişlerinin Vezâifine Dair Talimatnâme*'dir.

²⁴ Günümüzde de yeterlilik anlayışı, "Bir meslek alanıyla ilgili görevlerin yerine getirilebilmesi için ihtiyaç duyulan bilgi, beceri ve tutumlara sahip olma durumudur." şeklinde tanımlanır. Öğretmenlik mesleğini etkili ve verimli biçimde yapabilmek için sahip olunması gereken genel bilgi, beceri ve tutumlar da bu tanımın içinde yer alır

jik formasyona sahip olup olmadığı meselesine önem verildiği anlaşılmaktadır. Tabii bu önemin, öğretmen okullarında verilen formasyonun yeterliliğiyle ilgisi olduğu açıktır. Kaldı ki pedagojik formasyon eğitiminin öğretmen okullarındaki safahatı da pek iç açıcı değildir. II. Meşrutiyet'e kadar hâkim olan düşünce yüzünden öğretmen okulları sadece genel bilgi veren okullar olmaktan öteye geçememişti. Çünkü devrin eğitim felsefesine göre bir kişinin öğretmen olması için, öğretmekle yükümlü olduğu ilimde âlim olması yeterli görülmuş, meslekî eğitim almış, eğitim usûllerini öğrenmiş olması pek de dikkate alınmamıştı. Aslında 1848'de Dârümuallimîn açılırken de medrese dışında sistemli bir şekilde öğretmen yetiştirmenin yanı sıra öğretim yöntemlerinin geliştirilip öğretmenler yoluyla yaygınlaştırılması gibi çok önemli bir amaç güdülmüştü. Bu doğrultuda Dârümuallimîn-i Rüşdî'nin programına Ahmet Cevdet Efendi (Paşa) tarafından "Usûl-i İfâde ve Tâlim" adı ile meslek dersi konmuştu. İlerleyen yıllarda bu ders değişik adlarla, zaman zaman programda yer almıştır²⁵. Ancak bu derslere programda yer verilmesi maalesef bunun hakkıyla uygulandığı anlamına gelmemektedir. Mesela, Darülmualimîn'de "İlm-i Terbiye-i Etfâl" dersi ilk kez 1879²⁶ yılında Aristokli Efendi tarafından verilmiş ancak bir süre sonra kaldırılmıştı. Bu ders, 1890-91 eğitim öğretim yılında Darülmualimîn öğretmenlerinden Ayşe Sıdika Hanım'ın "İlm-i Terbiye ve Usûl-i Tedrisiyeye" dair kitap yayınlayıp, "Usûl-i Tedris" adıyla ders verinceye kadar programda yer almamıştı²⁷. II. Meşrutiyet'ten itibaren yeni düzenlemeler ve kanunnameler ile eğitimde verimi arttırmaya yönelik adımlar atılırken, eğitim ve öğretim tekniklerine ve pedagojiye yoğunlaşmıştır. Bu cümleden olarak geleneksel öğretmen tipine ve eğitim anlayışına karşı çıkılırken, öğretmene yeni görevler de yüklenmişti. Burada, hiçbir şekilde araştırma ve inceleme yapmaksızın sadece var olanı öğretmeye çalışan nakilci öğretmen tipi yerine, araştıran, gözlem ve deneye önem veren

(İsa Özkan, "Türk Eğitiminde Öğretmen Okulları ve Öğretmen Yeterliliklerine Dair Düşünceler", 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, C. 5, S. 15, Kış 2016, s. 24).

²⁵ Mustafa Şanal, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinin Pedagojik Formasyon Anlayışı", *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 1, 2003, 203.

²⁶ Bu tarih çok net değildir. Resmî kayıtlarda ancak 1299 tarihli *Devlet Salnâmesi*'nde bu dersin varlığına rastlanmaktadır. Darülmualimîn Müdürü Hilmi Bey, bu dersin Aristokli Efendi tarafından H. 1307 (M. 1889-90) yılında verildiğini kaydetmektedir (BOA, MF. ALY, nr. 150/81, 24 Z 1338).

²⁷ Yasemin Tümer Erdem, *a.g.e.*, 340.

ve öğrenciyi öğretim faaliyetinin merkezine koyan öğretmen tipi idealize edilmiştir²⁸.

1913 tarihli *Tedrisât-ı İbtidâiye Kanûn-ı Muvakkati'* nin öğretmenlerin yeterlilikleriyle ilgili hükümlerinin tam anlamıyla uygulanması, diplomalı öğretmenlerin azlığı nedeniyle neredeyse imkânsızdı. Nitekim uzun süre, ilköğretim okullarındaki öğretmen ihtiyacı, bu işi yapmak için gerekli yeterliliğe sahip olmayan kişiler tarafından karşılanmıştır. Hatta ehliyetnâmesi dahi bulunmayan, usûl-i cedideye hâkim olmayan öğretmenler görev başındaydı. Bunun en önemli sebebi, Darümuallimîn ve Darümuallimât mezunlarının taşraya gitmek istememesiydi. Nitekim İstanbul Maarif Müdürünün kaleme aldığı bir raporda nitelikli ve yetenekli öğretmenlerin görev yerlerini beğenmeyip taşradaki merkez ve köy okullarına gitmek istememeleri yüzünden öğretmen kadrolarının boş kaldığı vurgulanmaktaydı²⁹. Özellikle taşradaki kız okullarında öğretmenlik yapanlar çoğunlukla Darümuallimât diploması olmayan kişilerdi. Darümuallimât mezunlarının pek çoğunun İstanbul dışındaki yerlere gitmemeleri, hatta büyük bir kısmının ise öğretmenlik yapmayı evde oturmayı ya da İnas Darülfünunu'na gitmeyi tercih etmeleri, kız ibtidâî okullarının modern tarzda gelişip yaygınlaştırılmasını önlemişti³⁰. Bu nedenle taşradaki kız ibtidâî okullarında genellikle kız rüşdiyelerini bitirenler öğretmen olarak görev yapmaktaydı³¹. Nitekim nakış bilmeyen hatta okuma yazması olmayan, rakamları tanımayan bir hanımın, Biga İnas İbtidâisi'nde nakış öğretmenliği yaptığı bir teftiş sonucu anlaşılmıştı. Önce görevden alınan, sonra kendi arzusu üzerine bıçkı dikiş sınavına tâbi tutulan öğretmen hanım başarılı olamadığı halde, hiç kimsenin Biga İnas İbtidâisi nakış öğretmenliğine talip olmaması nedeniyle vekil olarak görevde bırakılmak zorunda kalınmıştı³².

²⁸ Mustafa Şanal, *a.g.m.*, 205.

²⁹ Arzu M. Nurdoğan, *Modernleşme Döneminde Osmanlı'da İlköğretim (1869-1914)*, İstanbul 2016, 143.

³⁰ Mükerrerem Belkis, "Darümuallimâtımız", *Kadınlar Dünyası*, nr. 179, 22 Haziran 1918, 2-4.

³¹ "Darümuallimât", *Kadın*, nr. 22, 9 Mart 1325, 13; Hikmet Seniha, "Musâhabe-i Nisâiye", *Kadın*, nr. 1, 13 Teşrînüvvel 1324, 5-6.

³² BOA, *Maarif Nezareti, Tedrisat-ı İbtidâiye Kalemi (MF. İBT.)*, nr. 695 / 86, H. 9.6.1338.

Avrupa devletlerdeki ilerlemeyi esas alarak, medeni bir toplum oluşturma yolunda eğitim sistemini radikal bir biçimde değiştirmeyi hedefleyen 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde, sıbyan mektepleri ve rüşdiyelerin usûl-i cedit'e göre ıslah edilmesi ön görülmekteydi³³. Nitekim yeni eğitim-öğretim usûllerinin uygulanması için 1873'te Nuruosmaniye'de bir numune ibtidâî mektebi açılmıştı³⁴. Aynı yıl sıbyan mekteplerine usûl-i cedit'e vâkif öğretmenler yetiştirilmesi için Darümuallimîn-i Sıbyan tesis edilmişti³⁵. Bu nedenle de Maarif Nezareti, bu okulların ders programlarını yeni usûllere göre yeniden düzenlemiştir. Dolayısıyla standart bir ilköğretim yaratmak ve bu okulları yaygınlaştırmak amacıyla derslerin bu programlara uygun bir şekilde yürütülüp yürütülmediğini denetlemeye çalışmıştır. Nitekim okullarda yapılan teftişlerde bu husus göz önünde bulundurulmuş, öğretmenlerin yeni usûllere göre eğitim verip vermediği kontrol edilmiştir. Ancak 1892 yılına gelindiğinde Darümuallimîn sayısının yeterli olmaması nedeniyle usûl-i cedit usûllerini bilen öğretmen sayısının az olmasından dolayı vilayetlerdeki ibtidâî okullarında imamlar öğretmen olarak görevlerine devam etmekteydi. Bunun için okullarda öğretmenlik yapacak imamların mutlak ehliyetnâmeyi haiz olmaları şartı getirilmişti³⁶. Alınan önlemlerin uygulanması ve yaygınlaştırılması elbette biraz zaman alacaktı. Nitekim 1894 yılında Trabzon Darümuallimîn muallimi Abdullah Efendi maarif müdüriyetine yazdığı yazıda 200'den fazla kaza ve köy muallimlerinin usûl-i cedit

³³ Usûl-i Cedit, kelime anlamıyla yeni usûl, metot anlamında olup, Selim Sabit Efendi ile özdeşleşmiştir. Nitekim Selim Sabit Efendi, *Rehnumâ-yı Muallimîn* adlı eserinde usûl-i cedit modelini tartışmış, bu metotla öğrenim yapan ibtidâîlerin önemini vurgulamıştı (A. M. Nurdoğan, *a.g.e.*, 365-367). Selim Sabit Efendi usûl-i cedit'i şöyle tanımlamıştı: "Usûl-i Cedide: Sene-i tahsiliye adedince şakirdân sınıflara tefrik olunup sınıflar dahi bir takım şûbelere ayrılarak her sınıfa bir nefer sınıf başı ve her şûbeye dahi fevkindeki veyahut evvel şûbede mümtaz olan şakirdlerden bir nefer müzakereci tayin kılınır ki mektebin intizam ve inzibatı işbu sınıf başular vasıtasıyla tesviye ve dersler dahi müzakereciler ile şakirdâna tehiye (tehye olmalı) ettirildikten sonra muallim bunları şûbe şûbe huzuruna celp ederek bizzat kendisi ta'lim ve tedris eder." Selim Sabit Efendi, *Rehnumâ-yı Muallimîn (Sıbyan Mekteplerine Mahsus Usûl-i Tedrisiye)*, *Dersaadet*, s.7-8'den naklen İbrahim Caner Türk, "Osmanlı Devleti'nde Öğretim Yöntemlerinin Gelişimi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 3. Bahar 2009, 274.

³⁴ Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi 1-2*, İstanbul 1977, 468.

³⁵ Mahmud Cevad, *a.g.e.*, 126; Osman Nuri Ergin, *a.g.e.*, 468.

³⁶ Arzu M. Nurdoğan, *a.g.e.*, 371.

üzere eğitildiğini, bunlardan 129 kişinin ehliyetlerini ispatlayıp ehliyetnâme aldığı, geriye kalanların adlarını bile yazamadıkları, namazda okunacak kadar ayet bilmedikleri halde cüz'î ücretlerle ibtidâilerde görevlendirildiğini ifade etmişti. Bu durumun din ve eğitim bakımından zararlarına vurgu yaparak mahallî idarenin bu gibileri teftiş etmesi gerektiğini belirtmişti. Ayrıca Abdullah Efendi ehliyetnâmelilerin de kendilerine verilen program ve talimatnâmeye uygun hareket etmediklerini, program hârici ders okuttuklarını dile getirmişti³⁷. İhbar niteliğindeki bu yazı Maarif müdüriyeti tarafından değerlendirildikten sonra buradaki denetimden Darülmualimîn muallimi Abdullah Efendi'nin sorumlu olmasına karar verilmişti³⁸. Buradan da anlaşıldığına göre usûl-i cedit usûllerinin yaygınlaşması pek de kolay olmamıştı. Mesela 1896 yılında Süleymaniye'de bulunan Sultan Süleyman Mektebi'nin teftişi sırasında muallim-i evvelin yeni usûllere vâkıf olmadığı ve bu yüzden de okulu iyi idare edemediği tespit edilmişti. Bunun üzerine kendisine usûl-i cedîdeye riayet etmesi yolunda tenbihatta bulunulmuştu³⁹. 1911 yılında Rumeli Feneri'ndeki okullarda bazı öğretmenler usûl-ı cedideye göre ders işlemedikleri gerekçesiyle görevden alınıp yeni öğretmenler tayin edilmesine karar verilmişti⁴⁰. Yine Şubat 1915'te yazılan bir raporda, öğretmenlerin çoğunun ibtidâî mektepler müfredat programını tam mânâsıyla görmedikleri ve bu durumun derslere yansıdığı bildirilmişti. Müfredata vâkıf olmayan öğretmenlerin programı keyfi takiplerinin de eğitimde müfredattan sapmalara yol açtığı tespit edilmişti⁴¹. Yine savaş ortamının sürdüğü 1916 yılında Füyûzat-ı Osmanî Mektebi'nde gerçekleştirilen bir teftişte, öğretmenler usûl-

³⁷ Ayşe Yanardağ, "Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet Dönemine Miras Kalan Bir İlköğretim Meselesi; Muallim Muavinleri", *Turkish History Education Journal*, 9(2), 521.

³⁸ Seyit Taşer, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Öğretmen Yetiştiren Kurumlarda Eğitim Yönetimi ve Denetimi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2010, 408. Taşer, tezinde daha önce Abdullah Efendi hakkında yapılan şikâyete de yer vermiştir. Bu şikâyetin değerlendirildiği raporda Abdullah Efendi'nin Trabzon'da ibtidâî mekteplerin tâtil edildiği sırada görev yaptığı Darülmualimîn-i ibtidâîyi kafasına göre tâtil ettiği, tüm vaktini kahvehanelerde oyun oynayarak geçirdiği yazmaktadır (a.g.t., 407).

³⁹ BOA, MF. İBT, nr. 57/66, 25.B.1314.

⁴⁰ Efnan Özkan, *Müfettiş Raporlarına Göre İstanbul'da Eğitim-Öğretim 1908-1918*, İstanbul 2019, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 96-97.

⁴¹ Efnan Özkan, a.g.t., 58.

ı tedrise vâkıf bulunmamış ve eğitimin müfredat programına uymadığı, öğrencilerin bilgi düzeyinin düşük olduğu tespit edilmişti⁴². Yetersizliği müfettiş raporuyla tespit edilen öğretmenler görevden alındığı⁴³ veya yerleri değiştirildiği⁴⁴ gibi, hizmet yılını doldurmuş olanlar da emekliliğe sevk edilirdi⁴⁵. Ancak taşradaki okullarda yetersizliği tespit edildiği hâlde yerine başka bir öğretmen bulunamadığından görevinde bırakılan öğretmenler olduğu da yine raporlarda dile getirilmiştir⁴⁶. 1909 yılında Üsküdar Fıstıklı Mekteb-i İbtidâisi'nde yapılan bir teftişte okullarda görevli bazı öğretmenlerin ehliyetnâmelerinin bulunmadığı ortaya çıkmış, bunların sınava sokulup, hak kazananlara ehliyetnâme verilmesi konusunda görüş bildirilmişti⁴⁷. Bunun yanı sıra derslerde aczi ve iktidarsızlığı anlaşılan öğretmenler daha gayretli olmaları yönünde uyarılmış, bir dahaki teftişte aynı durumun devam etmesi hâlinde görevden alınacakları ihtar edilmişti⁴⁸.

Öğretmenlerin yetersizliğine ve öğrencilere yararlı olamadıklarına dair okul idarelerinden ve velilerden şikâyet gelmesi hâlinde, durumu soruşturmak üzere müfettiş gönderilirdi. Bu durum, öğretmenlerin öğrenciye faydalı olup olmadığının kontrol edildiğini ve okullardaki öğretim kalitesini yükseltmek için çaba sarf edildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

1899 yılında Darümuallimîn-i İbtidâîye birinci sınıf öğrencilerinin bir öğretmeninden şikâyet etmesi sonucu öğretmen hakkında soruşturma açılmıştı. Öğrenciler, Tarih ve Coğrafya muallimi Enver Efendi'nin derslerde hayat hikâyesini anlattığını, bu yüzden kafalarının karıştığını, hocalarının dersle ilgili kitabı sınıfta okutturduğunu ve okunan yerin ezberletildiğini iddia etmişlerdi. Kendi ifadesine göre, üç yıldır Tarih ve Coğrafya derslerine giren Enver Efendi'nin yapılan soruşturmada hiçbir zaman ders anlatmadığı ortaya çıkmış ve görevinden azledilmişti⁴⁹.

⁴² Efnan Özkan, *a.g.t.*, 64.

⁴³ BOA, *MF. İBT*, nr. 276/17, 11.06.1328.

⁴⁴ BOA, *MF. İBT*, nr. 341/5, H. 09.10.1329.

⁴⁵ BOA, *MF. İBT*, nr. 288/58, H. 24.10.1328.

⁴⁶ BOA, *MF. İBT*, nr. 231/41, H. 18.03.1327.

⁴⁷ BOA, *MF. İBT* T, nr. 235/5, H.23.05.1327.

⁴⁸ BOA, *MF. İBT*, nr. 231/6, H. 15.03.1327; nr. 231/51, H. 19.03.1327.

⁴⁹ Seyit Taşer, *a.g.t.*, 368-371.

Diğer bir örnekte de İstanbul İnas İdadisi biçki dikiş muallimesi İclâl Hanım'ın öğrencilere biçki usûlünü iyi öğretmediği iddiasıyla 1912 yılında görevden alınarak⁵⁰, yerine Beşiktaş İnas Rüşdiyesi dikiş ve biçki muallimesi Marika Hanım'ın tayin edilmesidir⁵¹. Ancak bazı şikâyet ve iddiaların ise yersiz ve mesnetsiz olduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Şöyle ki, 1913 yılında İstanbul İnas İdadisi beşinci sınıf öğrencilerinden bazıları, mûsiki-i savtî ve resim muallimesi Madam Rafael'in resim dersinden yeterince istifade edemedikleri hakkında şikâyette bulunmuştu. Bunun üzerine Madam Rafael, Sana-yi-i Nefise Mektebi'nde bir sınava tâbi tutulmuş, sınav sonucunda bu dersi verecek iktidara sahip olduğu anlaşılmış ve görevine devam etmişti⁵². Yine Mercan İdadisi riyaziye öğretmeni hakkında hesap ve hendese derslerini yeteri derecede öğretmediğine yönelik müdürün ve öğrencilerin şikâyetleri üzerine yapılan soruşturmada öğretmenin yeterli bilgiye sahip olduğu ortaya çıkmıştı⁵³.

Teftiş raporlarında aksaklıkların yanı sıra olumlu izlenimler de belirtilmiştir. Örneğin, Gebze Rüştiye Mektebi imtihanları için 1912 senesinde yapılan teftişte okulda yalnızca iki öğretmen olmasına rağmen resmî müfredat programındaki tüm derslerin öğrencilere okutulduğu saptanmış, öğretmenler müfettişin takdirini kazanmıştı. Mihrimah Sultan Numune Mektebi'nin 1915 yılındaki teftişinde, mektebin 4., 5. ve 6. sınıf dikişleri çok iyi bulunmuş, biçki dersi çok beğenilmişti⁵⁴. Sosyal ve ekonomik durumun daha zor şartlar altında bulunduğu Bağdat ve mülhâkâtındaki okulların teftişinde ise birçok nahiye ve köydeki öğretmenlerin gayretleri takdir edilmiş, müfettiş tarafından kendilerine takdirname verilmesi yönünde tavsiyede bulunulmuştu⁵⁵. Yine, Altunizâde Rüşdiye mektebinin memnuniyet verici bir durumda olduğu bildirilirken, özellikle Coğrafya mualliminin vazifesine ihtimam gösterdiği vurgulanmıştı⁵⁶.

⁵⁰ BOA, *Maarif Nezareti, Tedrisat-ı Taliye Kalemî (MF. TLY)*, nr. 288/17, 7 R 1330.

⁵¹ BOA, *MF. İMF*, nr. 8/56, 13 R 1330.

⁵² BOA, *MF. ALY*, nr. 94/10, 13 N 1334. (Belgenin gömlek tarihi 13 N 1334 olsa da belgenin aslındaki tarih 30 Temmuz 1329/12 Ağustos 1913'tür)

⁵³ BOA, *MF. İMF*, nr:2/93 11 S 1329.

⁵⁴ Efnan Özkan, *a.g.t.*, 60, 68.

⁵⁵ BOA, *MF. İBT*, nr. 381/60, H. 18.07 1330.

⁵⁶ BOA, *MF. İBT*, nr. 204/90, H. 12.02.1326.

Müfredattaki gelişmeler, programdaki derslerin hangi usûllerle okutulacağı sorusunu da beraberinde getirmişti. Nitekim öğretmenlerin programları istedikleri gibi uygulamasını önlemek amacıyla her ders için “usûl-i tedris” kitabı neşredilmişti⁵⁷. Maarif Nezareti okullarda ders programları çerçevesinde okutulması gereken kitapları listeler hâlinde okullara bildirmekteydi⁵⁸. Bu kitapların dışında bir kaynak okutulması ise yasaklanmıştı. Ancak okul idaresi veya bir öğretmen tarafından bir kitabın faydasızlığı bildirilirse muadil bir kitap okutulması veya öğretmenin kendi kitabını okutması için izin çıkabilirdi. Müfettişler de gittikleri okullarda öğretmenlerin buna riayet edip etmediğini kontrol etmiş, herhangi bir yanlış uygulama söz konusu olduğunda bunu raporlarında belirtmişlerdi⁵⁹.

Eğitim usûllerindeki değişimle birlikte dersi işlerken sadece önerilen kitabı takip etmek yeterli görülmemiş, özellikle öğretmenlerin derste kitabı okumaları yasaklanarak, anlatıma daha çok yer vermeleri istenmiş ve böylece ezberciliğin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Benzer bir tedbir olarak öğretmenlerin derslerini yazı yazdırarak işlemesi de yasaklanmıştı. Ders için resmen kabul edilmiş bir eser olmaması hâlinde ise öğretmenin ders saatleri dışında hazırladığı ders notlarını öğrenciye vermek zorunluluğu getirilmişti⁶⁰. Ezberci yöntemle öğretim yapıldığına dâir bir şikâyet olduğunda hemen soruşturma başlatılır ve öğretmen uyarı alırdı. Nitekim bir öğretmen tarih dersinde kitabı açıp okuyarak talimatnâmeye aykırı bir şekilde ders işlemesi yüzünden uyarılmıştı. Yine 1912’de bir velinin, öğretmenin ezberci ve uygulamadan uzak olmasına yönelik şikâyeti üzerine bir teftiş gerçekleştirilmişti⁶¹.

Eğitimde önemli adımların atıldığı II. Meşrutiyet döneminde, yeni usûllerin yaygınlaştırılması kapsamında özellikle öğretmenlerin bu usûllere vâkif

⁵⁷ Yasemin Tümer Erdem, “Maarif Nazırı Ahmet Şükrü Bey’in II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Politikalarına Katkısı”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 32, Bahar 2015, 35.

⁵⁸ BOA, MF. İBT, nr. 223/13, 1327; *Maarif Nezareti, İstanbul Maarif Müdüriyeti (MF.İMF)*, nr:1/22 1325; nr:47/22 1330; nr:53/11 1330; nr:83/79 1332.

⁵⁹ Yapılan teftiş sırasında program hâricinde kitap okutulduğu tespit edilirse bundan okul müdürü ve muallimlerinin sorumlu tutulacaklarına dair ihtar yazıları gönderilirdi. Nitekim Darüşşafaka bu yönde uyarılmıştı (BOA, MF. İBT, nr. 174/57, H. 18.02.1324).

⁶⁰ *Darülmuaallimîn ve Darülmuaallimât-ı İbtidâîye Talimatnâmesi*, İstanbul 1332, madde: 36.

⁶¹ Efnan Özkan, *a.g.t.*, 98,125.

olması gereği üzerinde durulmuştur. Bu cümleden olarak 1909 yılının Ağustos ayında İstanbul rüşdiyelerinde görev yapan öğretmenlerin, yeni eğitim usûllerindeki eksikliklerini gidermek amacıyla Darümuallimîn'de konferanslar verilmeye başlanmıştı⁶². Aynı yıl, Darümuallimîn'den nitelikli öğretmenler yetişene kadar, taşradaki ibtidâî ve sıbyan mektebi öğretmenlerine konferanslar şeklinde gece dersleri verilmesi için vilayet maarif müdürlüklerine genelge gönderilmiştir⁶³. 1913 tarihli *Tedrisât-ı İbtidâîye Kanûn-ı Muvakkati* gereğince ibtidâî okullarında okutulması öngörülen yeni programın uygulanması için de benzer bir uygulamaya gidilmiştir. Nitekim öğretmenlerin Avrupa'daki öğretim metotları hakkında bilgi sahibi olmaları için İstanbul Darümuallimîni konferans salonlarında usûl-i terbiye ve tedris dersleri başlatılmıştı⁶⁴. 1913 yılından itibaren gerçekleştirilen "malumat ve terbiye-i meslekiye konferansları"⁶⁵ da düzenli olarak Temmuz ve Ağustos aylarında gerçekleştirilmişti.⁶⁶

Meşrutiyet yıllarında eğitim usûllerine verilen önem üzerine her ders için ayrı usûl ve metotlar geliştirilmiştir. Bu da öğretmenlerin sadece ihtisas alanı olan derslere girmesini zorunlu kılmıştı. Dolayısıyla bu yöndeki denetimler de arttırılmıştır. Ancak benzer alanlara ait ders öğretmenlerinin, kadro boşluğunda ihtisas alanı dışındaki derslere girmesi yaygın bir uygulamaydı. Öğretmenlere uzman oldukları derslere dâir usûl ve pedagoji eğitiminin verilmeye başlanması, öğrencilerin her alan öğretmeninden farklı şekilde faydalanmasını sağlamayı hedefliyordu. Bunun için de her öğretmenin ihtisasına ait derslerde istihdamına dikkat edilmesi isteniyordu. Çünkü ihtisas alanı dışında ders veren öğretmen ders kitabını öğrencilere ezberletmekle yetiniyor, böylece eğitimden istenen fayda sağlanamıyordu. Teftiş raporlarında bu durum çok kez dile getirilmiştir. Bunun için gerek müfettişler gerek maarif müdüriyeti tarafından okul idarelerine "öğretmenlere ihtisas alanları dışında

⁶² BOA, MF. İBT, nr. 238/55, H. 17.07.1327; 240/56, H. 5.08.1327. Konferansları vermek üzere Darümuallimîn Müdürü Satı Bey, Mercan Müdürü Reşat Bey, Darülfünun Müdürü Muavini İsmail Hakkı Bey, Ispartalı Hakkı ve Fresko Efendiler görevlendirilmişti.

⁶³ BOA, MF. İBT, nr. 263/23, H. 10. 02.1328.

⁶⁴ Arzu M. Nurdoğan, *a.g.e.*, 223.

⁶⁵ BOA, *Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi* (MF. MKT), nr. 1194/53, H. 23.02.1332; MF. MKT, nr. 1197/28, 29.05.1332.

⁶⁶ BOA, MF. MF. İBT, nr. 240/56, H. 5.08.1327; MF. İMF, nr. 39/24, 19 Ş 1332.

ders ataması yapılmaması" konusunda tebliğde bulunulmuş⁶⁷, uymayanlar uyarılmıştı⁶⁸. Bunun gereğinin yerine getirilerek bütün tayinlerde ihtisasa göre görevlendirme yapıldığı 1912 yılından itibaren maarif müdürlüklerince Maarif Nezaretî'ne bildirilmeye başlanmıştır⁶⁹.

Öğretmenlerin yaptıkları devamsızlıklar da raporlara yansıyan bir başka önemli konuydu. Nitekim, 1869 *Maarif-i Umumiye Nizamnamesi*, öğretmenlerin derse devamları konusunda hükümler içeriyordu. Buna göre, devamsızlık yapan öğretmenin gelmediği gün veya dersler maaşından kesilecekti. Ayrıca aralıksız 10 gün devamsızlık yapanlar önce uyarılacak, tekrarı hâlinde görevden alınacaktı⁷⁰. 1892 yılında çıkarılan irade-i seniyyeye göre de hiçbir özrü olmaksızın görev yerini bir ay içerisinde üç kez terk eden öğretmenler istifa etmiş sayılacaktı⁷¹. 28 Şubat 1900 tarihinde bütün okullara gönderilen bir yazıda, irade-i seniyyeye göre öğretmenlerin devamsızlıkları hususunda yapılacak tekrarlanmış, aylık düzenli raporlar tanzim edilerek Maarif Nezaretî'ne gönderilmesi istenmişti⁷². Nitekim devamsızlıktan dolayı görevden alınan öğretmenlerin yerine başkalarının tayin edildiğine dair pek çok belgeye rastlanmaktadır⁷³. 1916 yılında yayınlanan *Darülmüallimîn ve Darülmüallimât-ı İbtidâiye Talimatnâmesi*, öğretmenlerin Ağustos ayının yirmisinden sonra okulda bulunmalarını zorunlu kılmaktaydı. Buna göre, sağlık raporu olanların dışında mazereti olmaksızın görevine gelmeyen ve Eylül ayı başında görevinde bulunmayan öğretmenler istifa etmiş kabul edilecek ve yerine başka bir öğretmen tayin edilecekti (madde: 39). Sık sık devamsızlık yapan öğretmenler ya teftiş esnasında ya da okul müdürlerinin şikâyetleri vasıtasıyla kolayca tespit edilmekteydi⁷⁴. 1895 yılında Galata Rüşdiyesi'nde

⁶⁷ BOA, MF. İBT, nr. 477/21, H. 14.02.1332; E. Özkan, *a.g.t.*, 84.

⁶⁸ BOA, MF. İBT, nr. 469/97, H. 04.01.1332.

⁶⁹ BOA, MF. İBT, nr. 359/40, H. 18. 02.1330; nr. 480/4, H. 1.3.1332; nr. 480/5, H. 01,03,1332.

⁷⁰ *Maarif-i Umumiye Nizamnamesi*, madde: 186. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi için bk. Mahmud Cevad, *a.g.e*, 469-509.

⁷¹ BOA, MF. MKT, nr. 149/23, H 12.02.1310.

⁷² BOA, MF. MKT, nr. 488/27, H. 27.10.1317.

⁷³ BOA, MF. MKT, nr. 24/85, H. 27.12.1291, nr. 33/83, H. 25.12.1292, nr. 35/16, H. 18.03.1293, MF. İBT, nr. 276/17, H. 11.06.1328.

⁷⁴ BOA, MF. İBT, nr. 58/1, H. 10.08.1314; nr. 58/51, H. 22.08.1314; nr. 199/112, H.7.11.1325

üç daimi öğretmen bulunduğu, üçünün aynı anda hiçbir zaman okulda bulunmadığı müfettiş tarafından rapor edilmiş, öğretmenler uyarılmıştı⁷⁵. 1899 yılında ise Darülmualimîn'de yapılan devamsızlık ve okula geç gelinmesi üzerine müdür ve müdür muavini ihtar almıştı. Şöyle ki, dersler üç buçukta başladığı hâlde müdür ve müdür muavini okula saat beş-altı civarında gelmekte ve idare, disiplin gibi işleri mübaşirlere terk etmekteydi. Dolayısıyla yaz aylarında yapılan eğitimde bir rahatlığın olduğu ve okula geliş saatlerine çok riayet edilmediği bu uyarıdan anlaşılmaktadır⁷⁶. 1913'te Maltepe Sâniye Kadın Efendi İbtidâîsi'nde vakitli vakitsiz mektebi terk eden ve devamsızlığı alışkanlık hâline getiren bir öğretmen için müfettiş tarafından ihtarname hazırlanmıştı⁷⁷. Maarif Nezareti, hastalık dışında devamsızlık yapan öğretmenlerin maaşlarında kesinti yaparak bu durumun önüne geçmeye çalışmıştı⁷⁸.

Okullarda en çok gözetilen hususlardan biri de öğretmenlerin öğrenciye karşı tavırları ve verdikleri cezalardı. Nitekim 1847 *Talimatnâmesi* falakayı ve öğrenciye fiziksel şiddeti men etmişti. Bu tarihten itibaren de her türlü fiziksel ve şiddete dayalı cezalar çeşitli talimatnâmelerle yasaklanmıştı⁷⁹. Ancak gerek merkezde, gerekse taşrada farklı disiplin uygulamalarına ve cezalara, bu konuda yapılan şikâyetlere arşiv belgelerinde ve raporlarda rastlamaktayız. Öğrenciye tokat atılması, cetvelle vurulması, kulağının çekilmesi gibi durumlarda veliler sessiz kalmayıp okul idaresine ya da maarif müdüriyetine şikâyetle bulunmuşlardı. Bu durumda okula mutlaka bir müfettiş gönderilirdi. Mesela, Üsküdar Ravza-i Terakki Mektebi'nde okumakta olana Bedri Efendi'yi darp ettiği için Arabi muallimi Mustafa Efendi hakkında yapılan şikâyet üzerine durumu incelemek üzere bir müfettiş gönderilmişti⁸⁰. Yapılan incelemeler sonucunda öğretmenin öğrenciye şiddet uyguladığı ortaya çıkarsa uyarı alırdı⁸¹. Hatta şiddetin dozunun arttığı durumlarda soruşturma

⁷⁵ BOA, MF. İBT, nr. 48/13, H 15.05.1313.

⁷⁶ Seyit Taşer, *a.g.t.*, 418.

⁷⁷ Efnan Özkan, *a.g.t.*, 100.

⁷⁸ BOA, MF. İMF nr:4/27 1327; nr:4/41 1327; nr:6/53 1327; nr:10/35 1328.

⁷⁹ Mustafa Gündüz, "Son Dönem Osmanlı Eğitiminde Disiplin ve Cezalandırma", *Doğu Batı*, Yıl:13, S. 53, Mayıs-Haziran-Temmuz 2010, 130.

⁸⁰ BOA, MF. MKT, nr. 403/65, H. 15.02.1316.

⁸¹ BOA, MF. İBT, nr. 182/58, H. 04.09.1324.

kolluk kuvvetlerine kadar intikal ederdi⁸². Ancak bazen bu şikâyetlerin asılsız olduğu sonucuna da varılırdı. Örneğin, 1902 yılında Atpazarı İnas Rüşdiyesi muallime-i sânisî Nimet Hanım hakkında iki öğrenciyi darp ve tahkir ettiği konusunda yapılan şikâyet üzerine yapılan incelemede Müfettiş Halil Efendi bu şikâyetin asılsız olduğunu rapor etmişti⁸³. 1907 yılında Küçükmustafapaşa İnas Rüşdiyesi'nde muallime-i sâni olan Bedriye Hanım hakkında öğrenciyi şiddetli cezalar verdiği, onları darp ettiği hatta bu nedenle bir öğrencinin fenalık geçirdiği yönünde yapılan şikâyet üzerine yapılan tahkikatta bu hususun "bî esas" olduğu anlaşılmıştı⁸⁴.

Alınan önlemler sayesinde öğrenciyi fiziksel şiddet uygulamak büyük oranda terkedilmişse de tamamen ortadan kalkmadığını söyleyebiliriz. Bunun dışında şiddete dayalı olmasa da verilen bazı cezaların uygun görülmediğine dair örnekler de bulunmaktadır. Nitekim sinemaya gitmek için gerekli parayı getirmeyen bir öğrenci, okulda alıkonmak istenmişti. Bu cezayı uygulamak üzere görevlendirilen mürebbi ise buna karşı çıkmıştı. Bu durum, öğretmen ile mürebbi arasında tartışma çıkmasına ve işin soruşturulmasına kadar varmıştı. Yapılan tahkikatta bir öğretmenin öğrenciyi bu şekilde cezalandırmak istemesi usûle aykırı bulunmuştu⁸⁵. Okula geç kalan öğrencilerin o gün derse alınmaması da okullara gönderilen talimatla yasaklanmıştı. Çünkü çocuklar eve gönderildikleri takdirde bütün günü avare bir şekilde geçireceklerdi⁸⁶.

Her mânâda topluma örnek olması gereken, resmi düzenlemelerle de birtakım davranış ve tavırlardan uzak durmak zorunda oldukları vurgulanan öğretmenler hakkındaki şikâyetler mutlaka değerlendirilirdi. Özellikle öğrencilerin yanında içki içmek, uygunsuz davranışlarda bulunmak affedilmemekteydi. Nitekim Kadıköy Terakki Mektebi'ndeki iki öğretmenin okul gezisinde öğrencilere refakat ettikleri sırada içki içtiklerine dâir soruşturma,

⁸² Öğrenciyi kalın bir değnekle dövdüğüne dâir yapılan şikâyet üzerine öğretmen hakkında yapılan tahkikat raporunda, değneğin jandarma tarafından alındığı ve muhafaza edildiği bildirilmişti. (BOA, MF. İBT, nr. 190/76, 08.04.1325).

⁸³ BOA, MF. İBT, nr. 120/12, H. 26.02.1320.

⁸⁴ BOA, MF. İBT, nr. 185/79, H. 05.12.1324.

⁸⁵ BOA, MF. İMF, nr:61/62 16 Şubat 1330'dan naklen E. Özkan, *a.g.t.*, 97- 98.

⁸⁶ E. Özkan, *a.g.t.*, 98.

çocukların velilerine ve diğer öğretmenlerine anlattıkları üzerine gerçekleşmişti. Bu iddianın doğrulanması üzerine öğretmenler okuldan ihraç edilmişti⁸⁷. Asla kabul edilemeyecek suçlardan biri de öğretmenlerin öğrencilerle yakın münasebette bulunmaları ya da onları tâciz etmeleri idi. Kız okullarında özellikle yaşça büyük kız çocuklarının derslerinde erkek öğretmenlerin görevlendirilmesinin kesinlikle yasaklanması da bu gibi olayların önüne geçmek içindi. Bir erkek öğretmenin kız çocuklarına ders verebilmesi ancak öğretmenin yaşça çok büyük olmasıyla mümkündü. Kuruçeşme İbtidâî Mektebi muallim-i evveli, okulun bir diğer öğretmenini bir kız çocuğuna çirkin bir üslupla sarılırken görmesi üzerine şikâyette bulunmuştu. Aynı öğretmenle ilgili sopa ile ceza verdiği ve programa uymadığı hakkında da iddialar bulunduğundan soruşturma için okula bir müfettiş gönderilmiştir⁸⁸.

Öğretmenler hakkında isnat edilen suçlardan bir başkası da hırsızlık, yolsuzluk ve rüşvetti. Yolsuzluk, bazen bir öğretmenin kayıt paralarını zimmetine geçirmesi şeklinde ortaya çıkmış⁸⁹, bazen de okulun istihkakı olan yakacak veya yiyeceğin bir kısmını evine götürmesi olarak kayıtlara geçmiştir⁹⁰. Suçunun sabit olmasına ya da hafifliğine göre uygulanan yaptırım da değişmekteydi. Bazı durumlarda öğretmenin görev yeri değiştirilirken, hırsızlık gibi hallerde görevine son verilir. Nitekim Kartal Yayalar Mektebi öğretmenin derste öğrencilere bir şeyler satmaya çalıştığı ve hırsızlık yaptığının tespit edilmesi üzerine memuriyetine son verilmiştir⁹¹.

Sonuç

Eğitimin kalitesi, bu konudaki en önemli aktör olan öğretmenin iyi yetişmiş olmasına bağlıdır. Maarif Nezareti de bu bilinçle öğretmen yetiştirilmesi, eğitim usûllerinin modernleşirmesi yolunda çaba sarf etmiştir. Başlangıçta meslek dışından atama uygulamasının sürdürülmesi, öğretmenliğin meslek olarak yeterli ölçüde değer kazanamamasına neden olmuştur. Zamanla bu durumun üstesinden gelmeye çalışılmış, modern eğitim ve öğretim

⁸⁷ BOA, MF. İMF, nr:18/39 1329.

⁸⁸ BOA, MF. İMF, nr:67/17 1331'den naklen E. Özkan, a.g.t., 127.

⁸⁹ Efnan Özkan, a.g.t., 128.

⁹⁰ BOA, MF. İBT, nr. 168/98, 02.08.1323.

⁹¹ Efnan Özkan, a.g.t., 128.

usûllerine göre yetiştirilen öğretmenlerin istihdamına önem verilmiştir. Ancak mevcut öğretmen okullarından mezun olanların yeterli olmaması yüzünden yeni usûllere vâkıf olmayan öğretmenlerin de istihdamına mecbur kalınmıştır. Bu nedenle okullarda eğitimin durumunu sürekli kontrol altında tutmak, çıkarılan talimat ve nizamnâmelere uygun hareket edilip edilmediğini denetlemek adına teftiş mekanizması işletilmiştir. Okullara gönderilen müfettişler, eğitim usûlleri, ders programları, öğrenci ve öğretmenlerin durumları, bina, ders araç ve gereç yeterlilikleri konusunda sürekli raporlar hazırlayarak merkeze bildirmiş, mevcut aksaklıkların tespiti ve iyileştirilmesi yönünde önemli bir görev üstlenmişlerdir. Genel itibariyle yaptıkları teftişlerde okulların iyi durumundan, her şeyin yolunda gittiğinden bahsettikleri gibi, nizama aykırı durumları bilhassa dile getirerek gerekli tedbirlerin alınması yolunda önerilerde bulunmuşlardı. Ayrıntılı bir şekilde yaptıkları teftişte, aksaklıklar konusunda kendilerine verilen yetkiyi kullanarak gerekli tembih ve ihtarda bulunup, durumu merkeze bildirmişlerdi. İnceleme ve soruşturmalarda müfettişler, kişisel fikirlerini de raporlara eklemişlerdir.

Çalışmamızda ele aldığımız raporlarda genellikle öğretmenlerle ilgili yaygın olarak görülen durumlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Nitekim bir öğretmenin diplomalı veya ehliyetnâmeli olup olmadığı, yeterliliği veya yetersizliği raporlarda en çok dile getirilen hususlardandı. Bu da kaliteli öğretmenlerin istihdamıyla ilgili sorunların önemli bir göstergesidir. Ancak Maarif Nezareti'nin, yeni usûllerin uygulanmasının öğretmenin usûl-i tedrise ne derece vâkıf olduğuna bağlı olduğunun bilincinde olması ve bunun sağlanması için gösterilen çaba takdire şâyândır. Özellikle bir dersin ihtisası olmayan öğretmenler tarafından verilmesinin önüne geçilmeye çalışılması, öğretmenlerin derslerine düzenli bir şekilde devam etmesi, belirlenen ders programlarına ve kitaplara riayet edilmesi yolundaki denetimlerin eğitimi daha düzgün hale getirme gayretinin göstergesi olduğu açıktır. Bu deneyimler teftiş kurumunun gerekliliğini de ispatlamaktadır. Bununla birlikte, makalede dile getirilen bütün bu çabaların başarı derecesini etkileyen unsurların, imparatorluğun içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve sosyal şartlarla doğrudan ilgili olduğunu unutmamak gerekir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri*

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

*Maarif Nezareti**İstanbul Maarif Müdüriyeti (MF. İMF)**Mektubû Kalemi (MF. MKT)**Tedrisât-ı Âliye Kalemi (MF. ALY)**Tedrisât-ı İbtidâîye Kalemi (MF. İBT)**Tedrisât-ı Tâliye Kalemi (MF. TLY)*

Resmî Yayınlar

*Darülmua'llimîn ve Darülmua'llimât-ı İbtidâîye Talimatnâmesi, İstanbul 1332.**Dersaadet Mekâtib-i İbtidâîyesi için Ta'limât-ı Mahsûsadır, Dersaadet 1309.**Düstur Zeyli****Düstur, C. III*****Maarif Müdürleri İle Vilayet Maarif Müfettişlerinin Vezâifine Müteallik Ta'limat, İstanbul 1326.**Maarif Müdürlerinin Vezâifine Dâir Talimatnâme, İstanbul 1330.**Mekâtib-i İbtidâîye Müfettişlerinin Vezâifine Müteallik Ta'limat, İstanbul 1326.**Mekâtib-i İbtidâîye-i Umûmiye Ta'limatnâmesi, İstanbul 1331.**Mekâtib-i İdadiyeye Mahsus Ta'limatnâme, İstanbul 1327.**Mekâtib-i Sultaniye Ta'limatnamesi, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1329.**Mua'llimînin Usûl-i İntihab ve Tayin ve Hidemât-ı Maarifde Sûret-i İstihdam ve Terakkîleri Hakkındaki Lâyiha-i Kanûniyenin Esbâb-ı Mûcibe Mazbatası, İstanbul 1328.**Tedrisât-ı İbtidâîye Kanûn-ı Muvakkati, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1329.**Tedrisât-ı İbtidâîye Müfettişlerinin Vezâifine Dair Talimatmâme, İstanbul 1330.*

* Belge numaraları metin içinde verilmiştir.

** Düsturdaki yeri metin içinde verilmiştir.

*** Düsturdaki yeri metin içinde verilmiştir.

Vilayet Maarif Müfettişlerinin Vezâifine Müteallik Talimatnâme, İstanbul 1330.

Kitap ve Makaleler

“Darülmualimât”, *Kadın*, nr. 22, 9 Mart 1325, 13.

AKYÜZ, Yahya, “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirmenin 160. Yılında Darülmualim’in İlk Yıllarına Toplu ve Yeni Bir Bakış”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S.20, Yıl: 2006, 17-58.

AYTEKİN, Halil, *İttihat ve Terakki Dönemi Eğitim Yönetimi*, Ankara 1991.

ÇELİKTEKİN, Mustafa, ŞANAL, Mustafa, YENİ, Yeliz, “Öğretmenlik Mesleği ve Özellikleri”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 19, Yıl: 2005/2, 207-237.

ERGİN, Osman Nuri, *Türk Maarif Tarihi 1-2*, İstanbul 1977.

GÜNDÜZ, Mustafa, “Son Dönem Osmanlı Eğitiminde Disiplin ve Cezalandırma”, *Doğu Batı*, Yıl:13, S. 53, Mayıs-Haziran-Temmuz 2010, 127-157.

HİKMET SENİHA, “Musâhabe-i Nisâiye”, *Kadın*, nr. 1, 13 Teşrinievvel 1324, 5-6.

KODAMAN, Bayram, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara 1991.

MAHMUD CEVAD, *Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı*, Matbaa-i Âmire 1338.

MÜKERREM BELKİS, “Darülmualimâtımız”, *Kadınlar Dünyası*, nr. 179, 22 Haziran 1918, 2-4.

NURDOĞAN, Arzu M., “II. Abdülhamid Döneminde Rumeli’de Maarifin Teftişi”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S.26, Yıl: 2009 (Güz), Ankara 2011, 193-220.

_____ *Modernleşme Döneminde Osmanlı’da İlköğretim (1869-1914)*, İstanbul 2016.

ÖZKAN, Efnan, *Müfettiş Raporlarına Göre İstanbul’da Eğitim-Öğretim 1908-1918*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

ÖZKAN, İsa, “Türk Eğitiminde Öğretmen Okulları ve Öğretmen Yeterliliklerine Dair Düşünceler”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, C. 5, S. 15, Kış 2016, s. 19-27.

- ÖZTÜRK, Cemil, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Ankara 1996.
- _____, *Türkiye’de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, İstanbul 1998.
- ŞANAL, Mustafa, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinin Pedagojik Formasyon Anlayışı”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 1, 2003, 197-207.
- TAŞER, Seyit, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Modernleşme Sürecinde Öğretmen Yetiştiren Kurumlarda Eğitim Yönetimi ve Denetimi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2010.
- TÜMER ERDEM, Yasemin, “Maarif Nazırın Ahmet Şükrü Bey’in II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Politikalarına Katkısı”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 32, Bahar 2015, İstanbul, 23-64.
- _____, “Osmanlı Eğitim Sisteminde Teftiş”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S.26, Yıl: 2009 (Güz), Ankara 2011, 55-91.
- _____, *II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Kızların Eğitimi*, Ankara 2013.
- TÜRK, İbrahim Caner, “Osmanlı Devleti’nde Öğretim Yöntemlerinin Gelişimi”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 3. Bahar 2009, 267-291.
- YANARDAÇ, Ayşe, “Osmanlı’dan Erken Cumhuriyet Dönemine Miras Kalan Bir İlköğretim Meselesi; Muallim Muavinleri”, *Turkish History Education Journal*, 9(2), 510-531.

“QUALIFICATIONS OF TEACHERS ACCORDING TO INSPECTOR REPORTS IN THE
OTTOMAN MODERNIZATION PROCESS”

Abstract

Qualified teacher is indispensable for education. With the modernization in Turkish education history, important changes were made in education and training methods. The implementation and dissemination of these methods in schools was possible with the presence of teachers who were knowledgeable in these methods. Therefore, important steps were taken in teacher training, and certain principles were taken into account in the appointment of teachers. The qualifications that teachers should have were specified in the instructions and regulations published on various dates. After the Ministry of Education started to operate the inspection institution since the Tanzimat, the general situation of education was tried to be controlled. While the education inspectors were reporting the general situation of education, they also included their opinions about the teachers. These views in the reports reveal the quality of teachers in the Ottoman education system.

Keywords

*Teacher, Inspector, Report, Education, Ministry of Education, Darülmual-
limîn, Darülmuaallimât, Ottoman State.*